

באר ישעקב

גלין ה'

פרשת חיי שרה תשפ"ג

שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
רב בית המדרש הדסידי בעלזא "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הביד"צ דרקהל מהזיקי הדת באר"י

בגדר אין קידושין תופסין באשת איש

חקירה אם הוא מסברא משום קנין או רק מגזירת הכתוב מצד ערוה ✦ מחלוקת הפני יהושע ואבני מלואים במקדש שפחה חרופה ✦ מחלוקת רבי עקיבא איגר ובנו בגדר קידושי חצי שפחה ✦ לרבי עקיבא איגר ודאי אין קידושין תופסין בשפחה חרופה ✦ נפקא מינה במקדש חרשת המקודשת לאחר ✦ חרשת המקודשת היא בת כרת ✦ יישוב החזון איש על קושיית האבני מלואים שהפסוק נצרך לזה שהולד ממזר ✦ הפסוק נצרך לאופן ששנים מקדשים אשה בבת אחת ✦ להנ"ל שנים המקדשים חצי שפחה בבת אחת שניהם תופסין ✦ לאבני מלואים לא תופסים משום קידושין שלא נמסרו לביאה ✦ חילוק בין כותב נכסיו לשנים לבין שנים המקדשים בבת אחת ✦ דעת האבני נזר והחלקת יואב לחלק בין ארוסה לנשואה ✦ שפחה חרופה בשאר איסורי עריות

חקירה אם הוא מסברא משום קנין או רק מגזירת הכתוב מצד ערוה

בגמרא

(קידושין טז:) מבואר המקור שאין קידושין תופסין באשת איש, 'אמר רבי יונה ואיתימא רב הונא בריה דרב יהושע, אמר קרא (ויקרא יח, כט) כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו, הוקשו כל העריות כולם לאחות אשה, מה

אחות אשה לא תפסי בה קידושין^א, אף כל עריות כולם לא תפסי בה קידושין^ב.

יש לחקור בגדר דין זה שאין קידושין תופסין באשת איש, האם הוא רק גזירת הכתוב הנלמד מההיקש הנ"ל, ולולא הפסוק מסברא יתכן שהיה שייך חלות קידושין שניים באשת איש, או שמא גם לולא הפסוק הדין נותן שלא יתפוס הקידושין באשת איש,

שמאחר שהיא קנויה לבעלה אין לאחר כח לקדש אותה, שכן היא קנויה ושייכת לבעלה, וכשם שאין אדם יכול לזכות בחפץ חברו, כך אינו יכול לקנות ולקדש את אשת חברו.

ונחלקו בדבר זה גדולי האחרונים. הפני יהושע (גיטין מג.) כתב, שהטעם שאין הקידושין תופסין באשת איש, הוא משום שהיא קנויה לבעלה, ולכן אין אחר יכול לקנותה. ולאור זה

ביבמות (ה.) שעריות פטורות מייבום ומחליצה שהוקשו לאחות אשה, ולא הוקשו לאשת אח הצרעיים ייבום, משום דלחומרא מקשינן. ואם 'לחומרא מקשינן' היה רק בתורת ספק, היה להם לחלוץ על כל פנים (וראה גם תוספות פסחים מג: ד"ה סלקא דעתך אמינא; תוספות הרשב"א שם). והוא שלא כפי שמצדד הפרי מגדים (פתיחה כוללת ח"א אות ז) לומר שלחומרא מקשינן הוא רק מספק, מדין ספיקא דאורייתא לחומרא, ואינו דין גמור ודאי. וראה מה שכתב בספרו תיבת גמא (תצהו אות ב).

הוא משום ש'קולא וחומרא - לחומרא מקשינן, ולכן לומדים לחומרא מאחות אשה שאין תופסין הקידושין. והאחרונים (אבני נזר או"ח סי' סב; אהרן דאורייתא כלל יח) הוכיחו מזה, שכלל זה שלחומרא מקשינן הוא בתורת ודאי, ולא בתורת ספק, שהרי מכח זה שאין קידושין תופסים בעריות נולד הדין שהולד ממזר, ודין ממזר הוא בתורת ודאי, שהרי רק ממזר ודאי הוא דלא יבא בקהל ה' אבל ממזר ספק מותר לבא בקהל (קידושין עג.). וכן הוכיחו (שם; שו"ת רבי עקיבא איגר החדשות סי' יז) מהמבואר

א) והמקור שבאחות אשה אין תופסין קידושין, ביאר רש"י (שם ד"ה מאחות וד"ה אידי) משום שנאמר בה (ויקרא יח, יח) 'לא תקח', היינו שלא תקדשנה לכתחילה, ושוב נאמר (דברים כד, ב) 'ויצאה מביתו והלכה והייתה לאיש אחר', ומיעטו בגמרא 'לאיש אחר' ולא לקרובים, לומר שאף בדיעבד, אם קידש את אחות אשתו, אין תופסין בה קידושין. (ב) אגב יש להביא, שהנה בגמרא שם (פסח.) מבואר, שמה שלומדים בהיקש מאחות אשה שאין תופסין קידושין באשת איש, ואין מקישים לנדה שתופסין בה קידושין,

פנינים

קנין אישות בישראל הנושא בת נח

חבירו, וכן לענין יפת תואר (קידושין כא.) 'אשת אפילו אשת איש' (ראה תוס' שם ד"ה אשת). ולכן יש לומר שהוא הדין לענין קנין כמון.

עוד כתב השבות יעקב, שיש לומר כן גם בישראל הנשוי לנכרית, משום שאף שיש איסור בזה ואין קידושין תופסין בה, מכל מקום מאחר שמצד חוקי המלכות האיש שורר ושליט על אשתו המיוחדת לו ועל נכסיה, הרי זה בכלל חמץ של ישראל, עיין שם שהאר"י בזה. אך למעשה מצדד השבות יעקב להקל שאין בזה משום חמץ שעבר עליו הפסח, שאמרין איסורא לא ניחא ליה למיקני (ראה בבא מציעא צו:). ולפי דבריו נראה שלענין טבילת כלים שלא שייך סברא זו, קונה הישראל בכלים של אשתו הנכרית מצד חוקי המלכות, וכשמתגיירת אין הכלים טעונים טבילה.

בעצם הקנין של ישראל באשתו נכרית, דן הכלי חמדה בחמדת ישראל (קונטרס בענין בן נח אות טו) מצד אחר. שיש לומר שמה שאינה אשתו הוא רק להיות אשתו לכל דבר כאשת ישראל, אבל קנין האישות שהיה בבני נח קודם מתן תורה לא נפקע מישראל גם לאחר מתן תורה, אלא שלישראל נתחדש הלכה במתן תורה שצריך גט כדי להפקיע הקנין, ובבת נח די כשנפרדים זה מזה, ולכן הבא על בת נח לשם אישות יש לו בה קנין, ואם יבא עליה בן נח אחר כך יתחייב מיתה מצד ודבק באשתו.

וכענין זה מבואר במנחת חינוך (מצוה ב אות כה; מצוה כו אות יג; וראה מצוה תקכו אות ז), שאף אם סומא פטור מכל המצוות וגם מלאוין, מכל מקום אותן מצוות שבני נח מזהרים עליהן גם הוא מזהר. שאף אם לא נתקדש בהר סיני, מכל מקום לא יצא מקדושת בני נח, ובבני נח גם הסומא חייב, שלא מצונו אצלם פסוק לפטור את הסומא. אך ראה מה שכתב בזה בדבר אברהם (ח"א סי' יא אות ז) להוכיח מדברי הרמב"ם (פי' המשניות חולין פ"ז מ"ו).

כבר הבאנו במקום אחר (באר יעקב ח"ב, מטות) את החידוש שהביא השם משמואל (מטות) בשם אביו האבני נזר, שגר המתגייר וכליו עמו אינו צריך להטבילם, אף שנכנסו עכשיו מרשות גוי לקדושת ישראל, משום שחלות הקדושה שחלה עליו על ידי הטבילה, חלה גם על כליו. עיין שם שהאר"י בזה מדברי החדרי דעה (יו"ד סי' קכ"א) ועוד, ושפשטות הדברים אינו כן, וכפי שהכריע בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' צב אות ב; ח"ו סי' רמה אות ב) שוודאי הכלים צריכים טבילה, ואף מצדד שמברכים על טבילה זו.

שוב ראיתי שגם הגר"א גניחובסקי (פנינים גלין תפח) נקט בפשיטות שגר חייב לטבול את כליו, ומביא שיש אומרים שאף בברכה. אלא שנסתפק בישראל שיש לו אשה נכרית ומתגיירת, האם גם היא צריכה לטבול את כליה. ושורש הספק הוא, האם נאמר 'מה שקנתה אשה קנה בעלה' גם בנכרים, ואם כן אין הכלים שלה אלא של בעלה הישראל ואינם צריכים טבילה, או שמא בנכרית לא נאמר הדין שקנה בעלה, נמצא שהכלים עוברים עכשיו מרשות גוי לרשות ישראל וצריכים טבילה. עיין שם מה שנו"נ בזה.

ברם לכאורה היה נראה, שאף אם נאמר ששייך בגוי מה שקנתה אשה קנה בעלה, מכל מקום בישראל שיש לו אשה נכרית, הרי ודאי אינה מתייחסת לו, שכן אין הקידושין תופסים בה, ואין לו בה דיני אישות, ולא שייך בזה מה שקנתה 'אשה'.

אך באמת כבר נסתפק בזה השבות יעקב (ח"א סי' כ), לענין חמץ של נכרית הנושאה לישראל שעבר עליו הפסח, אם מותר בהנאה כחמץ של נכרי, או שאסור כחמץ של ישראל משום מה שקנתה אשה קנה בעלה. ובתחילה דן לענין נכרי הנשוי לנכרית, ומצדד ששייך בזה קנה בעלה, שמה שאין לה אישות הוא רק לענין לאו ומיתה, אבל מצונו בה מנהג אישות לענין הרבה דברים, כמו (סנהדרין נה.) 'ודבק באשתו ולא באשת

חידש, שהמקדש שפחה חרופה, דהיינו חציה שפחה וחציה בת חורין המקודשת לעבד עברי, אין הקידושין תופסין בה. ואף שאינה בכלל ההיקש, שכן חייבים עליה אשם ואינה בכלל העריות שחייבים עליהם כרת או מיתה, מכל מקום מאחר שהיא קנויה לעבד עברי שהוא בעלה הראשון, שוב אין אחר יכול לקנותה בקידושין, ואפילו את צד החירות שבה, שכן קנויה לראשון. וכן פסקו **הבית שמואל** (ס"ו מד ס"ק טו) והחלקת מחוקק (שם ס"ק יג) להלכה.

הפני יהושע הוכיח את דבריו, ממה שמבואר בגמרא (שם) ובתוספות (שם ד"ה ואין אני קורא) שלא שייך מן התורה אשת שני מתים, ולא שייך שתהיה זיקת שני יבמים, וכגון חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה לאחד ונשתחררה ושוב קידשה שני, ומתו שניהם, אינה נחשבת אשת שני מתים, שממה נפשך, או שפקעו קידושי ראשון ומקודשת רק לשני, או שגמרו קידושי ראשון ומקודשת רק לראשון, ולכן ודאי מתייבמת. והקשה הפני יהושע, שלכאורה עדיין שייך מציאות של אשת שני מתים, באופן שהשני קידשה בהיותה עדיין חציה שפחה וחציה בת חורין קודם שנשתחררה, שלכאורה גם קידושי השני יתפסו, מאחר שאין בזה חיוב מיתה או כרת אלא אשם בלבד, ואין זה דומה לכל העריות. ועל כרחק מוכח שבאופן שיש קידושין לאחד אין צריך פסוק לומר שאין תפיסת קידושין לשני, אלא מסברא אין הקידושין תופסים, מאחר שהיא קנויה לראשון, ולכן גם בחציה שפחה, אם קידשה הראשון, אף שאין בזה חיוב מיתה או כרת, אין קידושי השני תופסים בה כלל.

אולם **האבני מלואים** (ס"ו מד ס"ק ד) חולק עליהם וסובר, שמה שאין קידושין תופסין באשת איש, הוא רק מצד ההיקש שהוקשו כל העריות, והובאו בהיקש זה כל עריות של חייבי כריתות, מה שאין כן שפחה חרופה שהיא באשם אינה נלמדת בהיקש זה, ולכן המקדש חציה שפחה וחציה בת חורין שמקודשת כבר, גם הקידושין של השני תופסים, מאחר שאין בזה כרת או מיתה.

מחלוקת רבי עקיבא איגר ובנו בנדר קידושי חצי שפחה

נתבאר, שנחלקו האחרונים בחציה שפחה וחציה בת חורין המקודשת לאחד, אם תופסים קידושי השני. ברם יש להעיר, שבעיקר גדר קידושי חצי שפחה וחצי בן חורין, אף קידושי הראשון, נחלקו **רבי עקיבא איגר** ובנו **רבי שלמה**, האם הקידושין נחשבים לקידושין גמורים או לא.

דהנה **הרמב"ם** (הל' אישות פ"ז הט"ז) כתב, שאם היתה אשת חבירו מעוברת והוכר עוברת, ואמר לו, אם ילדה אשתך נקיבה הרי היא מקודשת לי, הרי זו מקודשת, אלא שיש לו לחזור ולקדשה אחר שתילוד, כדי שייכנס אותה בקידושין שאין בהן דופי. עכ"ד. ונתקשה **רבי שלמה איגר** (שו"ת רבי עקיבא איגר, סי' קע, בשולי המכתב) בדבריו, שהרי הרמב"ם עצמו כתב (הל' עבדים פ"ז ה"ה)

שהכותב לשפחתו מעוברת הרי את שפחה וולדך בן חורין לא אמר ולא כלום, שזה כמי שמשחרר חציה. ואם כן, כיון שעובר נחשב חצי אשה, גם במקדש עובר לא תהא מקודשת, כמו שמקדש חצי אשה אינה מקודשת.

וכתב רבי שלמה לחלק בין הדברים, שבמקדש את העובר לא שייך בקנינו כלום, מאחר שאי אפשר לקדש יותר, וקידש כל מה שבידו לקדש, והרי זה דומה למקדש אשה שחציה שפחה וחציה בת חורין שהיא מקודשת, מאחר שקידש את כל מה שאפשר ואי אפשר לקדש יותר. ואינו דומה למשחרר את העובר בלי השפחה, ששם יכול לשחרר גם את האם, ולכן לא אמר כלום, והרי הוא כמשחרר רק חצי שפחה.

ומה שכתב הרמב"ם שצריך לחזור לקדשה אחר שתילוד כדי שיהיו קידושין שאין בהם דופי, ביאר רבי שלמה, שאף שחלו הקידושין מאחר שאי אפשר לקדש יותר, מכל מקום כיון שלא קידש את כולה אין אלו קידושין גמורים. וכמו בחצי שפחה - שממנה למדנו שמועילים קידושין כשאי אפשר לקדש יותר - שאף שחלו הקידושין מכל מקום לא חייבה תורה את הבא עליה מיתה אלא אשם, והיינו משום שמאחר שלא קידש את כולה אין אלו קידושין גמורים.

אך רבי עקיבא איגר (שם ס"ו קעא) בתשובתו אליו כתב לחלק שמקדש את העובר אינו דומה למקדש חצי שפחה². ועל מה שכתב רבי שלמה שהטעם שאין מיתה בבא על שפחה חרופה הוא משום שהקידושין של חצי שפחה אינן קידושין גמורים, כתב רבי עקיבא איגר, 'לעניות דעתי מה דמקודשת הוי קידושין גמורים', ומה שאין חייבין עליה מיתה הוא מאחר שהביאה לא היתה בגוף שכולו אשת איש. ואף שמשתמש בצד אישות, לא חייבה התורה מיתה במשתמש בצד אישות. ולכן אף שחלו קידושין גמורים, אין חיוב מיתה על הבא עליה.

לרבי עקיבא איגר ודאי אין קידושין תופסין בשפחה חרופה

מעתה יש לומר, שמה שכתב האבני מלואים בפשיטות - לפי דעתו שמה שאין קידושין תופסין באשת איש אינו אלא לימוד מפסוק - שיש תפיסת קידושין בחציה שפחה המקודשת, שכן אינה בכלל חייבי כריתות, שאכן לפי רבי שלמה איגר אין קדושי חצי שפחה קידושין של חייבי כריתות, שלפי דעתו אינן קידושין גמורים, אך לפי רבי עקיבא איגר הרי קידושי חצי שפחה הן קידושין גמורים כמו בכל אשה, ומה שהבא עליה אינו חייב כרת הוא מטעם צדדי שלא היה מעשה ביאה הראוי לחיוב, ואם כן ודאי אין קידושין תופסין בה כמו כל אשת איש.

נפקא מינה במקדש אשה חרשת המקודשת לאחר

על כל פנים, דעת האבני מלואים שהמקדש שפחה חרופה תופסים בה הקידושין, שכן אינה בכלל ההיקש לשאר עריות, ולדעת הפני יהושע

שמה שאין קידושין תופסים באשת איש הוא סברא, אם כן גם במקדש שפחה חרופה שייך הסברא, ואין קידושין תופסים בה.

עוד נפקא מינה נראה שיש בין האבני מלואים להפני יהושע, במקדש אשה שמקודשת לאחר מדרבנן, כגון פיקח שקידש אשה חרשת, שמן התורה אין קידושין לחרש וחרשת, ולא חלו הקידושין, אבל חכמים תיקנו להם קידושין (ראה יבמות קי"ב), ואחר כך בא פיקח אחר וקידש אותה. שהאבני מלואים (שם ס"ק א) כתב שחוששין לקידושי שני שתופסים אף על פי שהם מדרבנן, מאחר שמן התורה אין קידושי הראשון כלום אלא מדרבנן. ומבאר שם: 'ודוקא באשת איש גמורה הוא דלא תפסי קידושי שני, ומשום דהוה ליה חייבי כריתות ומיתות בית דין דיליף מקרא דלא תפסי קידושין, אבל בקידושי דרבנן דאינו לא מחייבי מיתות בית דין ולא חייבי כריתות, שפיר תפסי קידושין קידושי שני', עכ"ל.

ומבואר שיסוד דבריו הוא על פי מה שכתב כאן (ס"ק ד), שכל המקור לזה שאין תופסין קידושין באשת איש הוא רק מחמת הלימוד מהפסוק, והפסוק לא נאמר אלא בחייבי מיתה או כרת, ואם כן מאחר שחרשת אינה בכלל מיתה או כרת, שאין הקידושין אלא מדרבנן, לכן אינה בכלל ההיקש, וקידושי השני תופסין בה.

ולפי זה, לדעת הפני יהושע שגם לולא הפסוק אנו אומרים מסברא שאין קידושין תופסין באשת איש, שכן היא קנויה לבעלה הראשון, אם כן יש לומר שגם חרשת שאינה מקודשת אלא מדרבנן, מכל מקום היא קנויה לבעלה מחמת קידושין אלו, ושוב אין קידושי אחר תופסין בה.

חרשת המקודשת היא בת כרת דרבנן

אמנם **האבני נזר** (אבן העזר סי' רלו) הביא את דברי האבני מלואים לענין מקדש חרשת המקודשת, וכתב (שם אות ה) לפקפק במה שכתב האבני מלואים שקידושי שני תופסין מאחר שקידושי הראשון אין בהם חיוב כרת או מיתה. שיתכן לומר שאף שקידושי חרשת אינן אלא מדרבנן, מכל מקום נחשבת לבת כרת דרבנן, ואין תופס בה קידושין, כמו בכל אשת איש, ואף אם נאמר שהמקור לזה שאין קידושין תופסין באשת איש אינו מסברא, אלא רק מחמת הלימוד מהפסוק לחייבי כרת, מכל מקום זו שיש בה קידושין מדרבנן נחשבת לבת כרת דרבנן. וכמו שמצינו דוגמת זה בתוספות (ראש השנה י"ב ד"ה תנא) לענין תרומת פירות דרבנן, שאף שאין איסור אלא מדרבנן, מכל מקום נחשב האיסור בר מיתה בידי שמים לענין לקוברו בין רשעים גמורים. ועיין באבני נזר שם ובחלקת **יואב** (אבן העזר סי' ב) מה שהאריכו עוד בזה.

יישוב החזון איש על קושיית האבני מלואים שהפסוק נצרך לזה שהולד ממזר

האבני מלואים הקשה על הפני יהושע שכתב שאין קידושין תופסין באשת איש מסברא

ראיה ממה שהמקדש חצי שפחה מקודשת, שגם במקדש את העובר תהא מקודשת.

מצד עצמותה שייך בה קידושין, אלא שעכשיו אינו יכול לקדשה מאחר שהיא נשואה לבעל, ונמצא שלא קידש כל מה שאפשר לקדש, והרי הוא כמקדש חצי אשה. ולכן אין

שבחצי שפחה, בצד השפחות בעצמותו אינה בת קידושין כלל, וכל החלק שיש בו שייכות תפיסת קידושין נתקדש, מה שאין כן במקדש את העובר, שגם האם

לראשון, ואם כן בבת אחת שעדיין אינה קנויה לאף אחד יש לקידושי שניהם לחול, ורק מחמת הלימוד המיוחד אין הקידושי תופסים.

להנ"ל שנים המקדשים חצי שפחה בבת אחת שניהם תופסין

לאור הדברים האמורים יוצא חידוש גדול, שכאמור למעלה, לדעת הפני יהושע גם המקדש חצי שפחה וחצי בת חורין המקודשת אין הקידושי תופסים, ואף שבזה לא שייך הלימוד, שכן אין בזה כרת או מיתה, מכל מקום מסברא אין הקידושי תופסין, שהרי היא קנויה לראשון. אך לאחרונים הנ"ל שבאופן שנים מקדשים בבת אחת לא שייך הסברא שהיא כבר קנויה, אם כן יוצא שאם שנים קדשו בבת אחת חצי שפחה וחצי בת חורין חלים הקידושי לשניהם, שאין בזה את הלימוד, שהרי הלימוד אינו אלא על חייבי כריתות, וגם אין בזה את הסברא וכו"ל.

אלא שלפי זה יש לעיין טובא, שהרי כאמור למעלה, ההכרח של הפני יהושע לדבריו היה ממה שמבואר שלא שייך אשת שני מתים, ועל כרחך שגם בחציה שפחה אין הקידושי תופסים, אך מעכשיו שמצינו אופן ששייך שיתפסו שני קידושי על שפחה חרופה, דהיינו אם קידושה שנים בבת אחת, שוב שייך מציאות של אשת שני מתים. ואם כן לכאורה נדחה כל ההכרח של הפני יהושע שממנו הוכיח שאף במקום שאין מיתה אין תופסין קידושי, וצריך עיון.

לאבני מלואים לא תופסים משום קידושי שלא נמסרו לביאה

בעצם הענין שכתבנו להציל דברי הפני יהושע מקושית האבני מלואים, שהנפקא

מיוחד שאין קידושי תופסין באשת איש, אף שמסברא אפשר ללמוד זאת שהרי היא קנויה לראשון, הוא לאופן שנים מקדשים אשה בבת אחת, שהסברא שהיא קנויה לא שייכת כאן, שהרי קידושי שניהם חלים בבת אחת, ומטעם שיבואר, ורק מצד הלימוד מאחות אשה לא חלים הקידושי לאף אחד מהם, מדין כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו, וכמבואר בקידושי (א) לגבי מקדש שתי אחיות בבת אחת.

מה שיכולים היו שני הקידושי לחול בבת אחת אילו מה שאין תפיסת קידושי היה רק מסברא שהיא קנויה, ולא היינו אומרים בזה כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו, יסודו האחרונים על פי דברי התוספות (גיטין מב. ד"ה הא) שכתבו, שאם אדם כתב כל נכסיו לשנים, וכתב לכל אחד מהם נכסיי נתונים לך במתנה, וזיכה לשניהם בבת אחת, קנו כל הנכסים, ולא שייך בזה כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו. והטעם בזה, שלא שייך כל שאינו בזה אחר זה אלא באופן שהראשון מונע את השני לחול, כדוגמת קידושי שתי אחיות, שקידושי הראשונה מונעים את קידושי השניה מלחול, אבל במזכה את נכסיו לשני אנשים, מה שלא קנה השני בזה אחר זה אין זה משום שאינו ראוי לקנות, אלא משום שכבר נסתלק הנותן ואין לו בנכסים כלום, ולכן בבת אחת אפשר להקנות לשניהם, שהרי עכשיו עדיין הנכסים בידו.

ולפי זה נקטו האחרונים הנ"ל, שהוא הדין לשני אנשים שמקדשים אשה אחת, שולא הפסוק שאין תופסים קידושי, היו הקידושי נתפסים לשניהם אם היו מקדשים בבת אחת, שהרי לולא הפסוק, הטעם שלא היו יכולים לקדש בזה אחר זה, הוא משום שכבר קנויה

מחמת שהיא קנויה לו, מדברי הגמרא קידושי הנ"ל, שנשאו ונתנו במקור שאין קידושי תופסין באשת איש עד שלמדו בהיקש מאחות אשה שאין קידושי תופסין באשת איש, ומוכח שולא הפסוק היו קידושי תופסים גם באשת איש, שאם כדברי הפני יהושע שמסברא אין תופסים הקידושי באשת איש מאחר שקנויה לבעלה, למה הוצרכו ללמוד כן מהפסוק.

ביישוב דעת הפני יהושע, על מה הוצרכו ללמוד שאין קידושי תופסין באשת איש מפסוק, כתב החזון איש (אבן העזר נשים סי' קמח, לדף טז:) ליישב, שאכן עצם הדבר שאין קידושי תופסין באשת איש אין צריך פסוק, שזה מובן מסברא מאחר שקנויה לבעלה, ומה שהוצרכו ללמוד מהיקש הוא רק לענין זה שהולד ממזר. שמה שלמדו שבאופן שאין קידושי תופסין הולד ממזר לא מצאנו אלא באופן שאין הקידושי תופסין מצד האיסור, אבל אם הטעם באשת איש הוא מסברא משום שהיא קנויה זה עדיין אינו גורם שיהא הולד ממזר, ולכן הוצרכו ללמוד מההיקש שאין הקידושי תופסין מחמת האיסור שהיא עריות של חייבי כריתות, ולכן הולד ממזר.

לפי תירוץ זה, על עצם הענין שאין קידושי תופסין באשת איש אין צריך פסוק כלל, וכל הלימוד בגמרא אינו אלא לומר שהולד ממזר. והוא דלא כפשטות משמעות הגמרא, שהלימוד הוא על זה ש'לא תפסי בה קידושי'.

הפסוק נצרך לאופן שנים מקדשים אשה בבת אחת

כמה אחרונים (חוסין יוסף, הגהות על אבני מלואים אות עט; דבר אברהם ח"ג סי' י' בהערות; קובץ הערות סי' ג אות ט) כתבו לתרץ את קושית האבני מלואים על הפני יהושע באופן אחר, שמה שצריך לימוד

(ד) כעין זה כתב בחידושי רבינו חיים הלוי (הל' נדרים פ"ג הכ"ב) בביאור מה שפסק הרמב"ם (שם) 'אמר לה קיים ומופר לך בבת אחת, הרי זה קיים', שאף שכל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו, מכל מקום כאן רק

ההקמה מועכבת הפרה מצד הדין, שהרי יש כאן נדר, אלא שהתורה לא נתנה רשות להפר אחר הקמה, אבל הפרה אינה מועכבת את ההקמה, אלא שלאחר הפרה אין כאן נדר בכלל, ואין להקמה על מה לחול, ולכן רק ההפרה היא

מן הבאר תמצית מתוך השיעורים המופיעים בספרי באר יעקב

מן הבאר

בענין ברכת אירוסין

(באר יעקב חלק ב' - פרשת חיי שרה)

- ✦ ברא"ש שאינו ברכת המצוה, משום שקדושי אינו מצוה כלל, ובר"ן משום שאינו גמר מצוה.
- ✦ מהט"ז וש"ך בשחיטה משמע שלא שייך ערבות בדבר שאין צריך לעשות בעצמו, כמו תרומה.
- ✦ בט"ז שהמסדר קידושי מברך משום שהוא ברכת השבח. וברע"א משמע שהברכה אינה על החתן כלל אלא על כל הנמצאים.
- ✦ לרמב"ם שהוא ברכת המצוה יש מביאים שאכן החתן בעצמו מברך. ולמנהגינו מסדר הקידושי מברך, משום שלא לבייש עם הארץ.
- ✦ יש לעיין בחתן חרש. ובנועד ביהודה מצדד שלא לברך, וברבי עקיבא איגר יש סתירה בזה.

- ✦ תוספות מצדדים ששליח המקדש אינו מברך ברכת אירוסין כשהמשלח לא נמצא, וברמב"ם ושולחן ערוך נפסק שמברך.
- ✦ יש לומר שתלוי במחלוקת אם ברכת האירוסין הוא ברכת המצוה או השבח, ששליח מברך על מצוה ולא על שבח.
- ✦ במהר"ח אור זרוע משמע שאף אם הוא ברכת המצוה אין השליח מברך. ונראה משום שאינו נוגע לשליח כלל.

לאור באור התורה

הביאו ברכה לתוך ביתכם - ספרי 'באר יעקב' הנפלאים שיעורים וסוגיות מאור תורתנו של עמוד התורה שליט"א אוצרות יקרים מפז מעומקה של תורה - לארכה ולרחבה ערוכים וכתובים בטוב טעם ודעת ובשפה שווה לכל נפש

להשיג בחנויות הספרים המובחרות לפרטים נוספים: 053-314-4155

מינה בפסוק הוא לאופן ששנים מקדשים בבת אחת, שלולא הפסוק לא היינו אומרים בזה 'כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו', יש לציין שהאבני מלואים שלא ניחא ליה בזה - שכן יצא לחלוק על הפני יהושע מכך שצריך לימוד מפסוק - הולך לשיטתו בסימן לא (ס"ק כג), שגם במקום שלא שייך הכלל של 'כל שאינו בבת אחת', מכל מקום לא שייך קידושי אשה אחת לשני אנשים.

דהנה האבני מלואים נתקשה שם על הנפסק **בשולחן ערוך** (שם סעי' ח) 'האומר הרי את מקודשת לי ולזה, אינה מקודשת'. והוא מהרמב"ם (הל' אישות פ"ג ה"ט), ובמגיד משנה (שם) כתב שהמקור לזה הוא מדברי הגמרא (קידושין ז' א') 'איתתא לבי תרי לא חזיא'. והקשה האבני מלואים, שהרי מדברי הגמרא שהבאנו לעיל מבואר שלולא ההיקש היו קידושין תופסים באשת איש, ולא היינו אומרים 'איתתא לבי תרי לא חזיא', ואם כן כשמתקדשת לשניהם בבת אחת מנין לנו שאין תופסין הקידושין.

ורצה האבני מלואים לומר, שהטעם שאינה מקודשת הוא באמת מדין כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו. אלא שהקשה מהנפסק **ברמב"ם** (הל' אישות פ"ז ה"ג) 'האומר לאשה הרי את מקודשת לי חוץ מפלוני, כלומר שלא תאסר עליו אלא תהיה אשת איש על כל העולם ולפלוני כפנויה, הרי זו מקודשת מספק', ואם כן נמצא שהאומר הרי את מקודשת לי ולזה פלוני, אין זה בכלל 'כל שאינו בזה אחר זה', שהרי ישנו בזה אחר זה באופן שהראשון יאמר חוץ מפלוני, ואז השני יוכל לקדש אותה, ואם כן שוב צריך ביאור מדוע כשאמר הרי את מקודשת לי ולזה אינה מקודשת.

ולכן מבאר האבני מלואים טעם אחר במה שהאומר הרי את מקודשת לי ולזה אינה מקודשת, שהוא מאחר שהם קידושין שלא נמסרו לביאה, שהרי אסורה מצד אשת איש לכל העולם וגם לפלוני, וכל שלא נמסרו לביאה אין הקידושין חלים. ועיין שם מה שכתב עוד בזה.

(ה) ולפי זה נמצא, שחציה שפחה וחציה בת חורין שהיא ארוסה, וקידשה אחר, הקידושין תופסים. שכן מצד קנין תופסים הקידושין בארוסה, והלימוד מהפסוק לא שייך

לאור הדברים האמורים יוצא, שלפי האבני מלואים גם באופן שלא שייך הכלל שכל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו, מכל מקום אינה מתקדשת לשנים מצד קידושין שלא נמסרו לביאה. ולפי זה מובן היטב מה שהוכיח האבני מלואים ממה שהוצרכו לפסוק, שמשברא מצד הקנין לא היינו אומרים שאין קידושין תופסין באשת איש, שאין לומר שההיקש בא לאופן שמקדשים שניהם בבת אחת וכדברי האחרונים הנ"ל, שכן לפי האבני מלואים גם את זה היינו יודעים לולא הפסוק, מטעם קידושין שלא נמסרו לביאה. ועל כרחק שכל הדין שאין קידושין תופסין באשת איש הוא רק מפסוק ולא מסברת שכבר קנויה.

חילוק בין כתב נכסיו לשנים לבין שנים המקדשים בבת אחת

עוד יש להעיר על תירוץ האחרונים הנ"ל, שכתבו שצריכים את הפסוק לאופן ששנים מקדשים בבת אחת, וכאמור יסוד דבריהם על פי דברי התוספות בגיטין, שבכתב נכסיו לשנים אין אומרים בזה כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו, ורצו האחרונים לומר שהוא הדין לשנים שמקדשים בבת אחת, שלולא הפסוק היינו אומרים שאף שבזה אחר זה אי אפשר לקדש שכבר קנויה לראשון אבל בבת אחת מתקדשת לשניהם.

ויש להעיר, שלכאורה יש מקום גדול לחלק בין הנידונים, שיש לומר שמה שבכתב נכסיו לשנים קנו, היינו משום שהוא לחצאין, חצי מנכסיו לאחד וחצי לשני, אבל באשת איש לא שייך לחצאין, ויש לומר שגם לולא הפסוק לא היו חלים קידושין, מצד שאי אפשר לתפוס הקידושין לשנים לחצאין. וכן העיר **רבי אברהם גניחובסקי** (פנינים גליון תנא). וראה עוד בהגהות **מילואי חותם** (על האבני מלואים סי' לא הערה 732).

דעת האבני נזר והחלקת יואב לחלק בין ארוסה לנשואה

באופן אחר מצאנו ליישב מה שצריך היקש לזה שאין קידושין תופסין באשת איש. ואין די מצד הסברא מאחר שנקנית לבעלה ואין אדם

כאן, מאחר שבחציה שפחה אין כרת (פנינים שם). וזולת אם נאמר כרבי עקיבא איגר הנ"ל שגם קידושי חצי שפחה וחציה בת חורין הם קידושין גמורים, וככל חייבי מיתות.

יכול לזכות בחפץ חבירו, והוא **באבני נזר** (אבן העזר סי' תל אות ו; וראה עוד שם סי' קכד אות יא; סי' רלו אות א), שאכן לאשה נשואה אין צריך פסוק שאין תופסין הקידושין, אלא מסברא הוא, שכן קנויה לגמרי לבעלה, ומה שצריך את ההיקש הוא רק לארוסה, לומר שגם בארוסה אין קידושין תופסין, ואף שעדיין אין לבעל בה עכשיו קנין גמור¹. וכן כתב **החלקת יואב** (אבן העזר סי' ב').

שפחה חרופה כשאר איסורי עריות

כאמור, דעת האבני מלואים שהמקדש שפחה חרופה - המקודשת כבר - תופס בה קידושין, מאחר שאין בזה כרת משום אשת איש אלא אשם. אמנם - כתב **האבני מלואים** שם - שכל זה רק לענין איסור אשת איש, שבזה מצאנו גילוי בפסוק לגבי שפחה חרופה, שאין בזה חיוב כרת אלא אשם, אבל לגבי איסורי קרובים, שלא גילתה בהן תורה כלום לגבי שפחה חרופה, הדין בזה כמו בכל אשה, שחייבים עליו כרת. ולדוגמא, אם קידש אחד שפחה חרופה, ואחר כך בא עליה אחיו של המקדש, חייב כרת משום אשת אח. ומטעם זה, גם כן אין קידושין תופסין בה אם אחיו של המקדש הראשון יקדש אותה, שכן לענין זה היא נחשבת חייבי כריתות.

אולם דעת **המנחת חינוך** (מצוה קצא אות ב) שכמו שאין קידושי חצי שפחה קידושין גמורים לענין איסור אשת איש, הוא הדין שאינו חייב עליה משום כל העריות. שלדעת המנחת חינוך קידושי שפחה חרופה אינם קידושין גמורים (וכהבנת רבי שלמה איגר הנ"ל), ולא שייך לחלק בזה בין העריות.

וגדולה מזו מצאנו במנחת חינוך שם, שמסתפק שמא בכל העריות חוץ מאשת איש אין איסור כלל בשפחה חרופה, שרק לענין איסור אשת איש גילתה תורה גילוי מיוחד שיש חיוב מלקות עליה והבועל חייב קרבן אשם, הרי שיש בזה איסור. אבל לענין עריות אחרות, וכגון שמת בעלה ואין בה משום אשת איש, יתכן שאין עליה איסור כלל משום ערוה, שאין לנו מקור לחדש בה שאר דיני אישות חוץ מאשת איש.

(1) וראה באבני נזר (סי' תל שם) שכתב לחלקת יואב: 'מה שכתב בסימן ב לחלק בין ארוסה לנשואה, דבנשואה אין צריך לטעם דבכלל עריות... זו משל"י, עכ"ל'.

♦ תמצית השיעור ♦

- ♦ לפני יהושע אין קידושין תופסין באשת איש מסברא, שקנויה לבעלה. ולכן גם המקדש שפחה חרופה אין קידושין תופסין.
- ♦ לאבני מלואים הוא רק גזירת הכתוב מצד ההיקש. ולכן בשפחה חרופה שאין חיוב כרת תופסים הקידושין.
- ♦ לרבי שלמה איגר אין קידושי שפחה חרופה קידושין גמורין, ולכן אין חיוב מיתתה. ולרבי עקיבא איגר הוא קידושין גמורין, ואין חיוב מיתת משום שלא היתה ביאה בכלה אשת איש.
- ♦ לרבי עקיבא איגר יש לומר שהמקדש שפחה חרופה אין קידושין תופסין, אף אם הוא מגזירת הכתוב, שכן קידושין גמורין הם.
- ♦ באבני מלואים שהמקדש חרשת המקודשת תופסים הקידושין, שאינו אלא קידושין דרבנן. ואבני נזר דוחה שנחשבת בת כרת דרבנן.
- ♦ בחזון איש שהפסוק נצרך לפני יהושע לומר שהולד ממזר.
- ♦ באחרונים שהפסוק נצרך לאופן ששנים מקדשים בבת אחת, שמשברא היו קידושין תופסין כמו בכתב נכסיו לשנים, ואחר שיש פסוק אומרים כל שאינו בזה אחר זה.
- ♦ להנ"ל אם שנים מקדשים בבת אחת שפחה חרופה תופס לשניהם.
- ♦ אבני מלואים מבאר מה שאין תופסים קידושין בבת אחת, משום קידושין שלא נמסרו לביאה. ולפי זה גם לולא הפסוק לא היו תופסים.
- ♦ יש לחלק, שבאשת איש לא שייך לחצאין כמו בכתב נכסיו לשנים.
- ♦ לאבני נזר וחלקת יואב הפסוק נצרך לארוסה שאינה קנויה לגמרי לבעלה.
- ♦ לאבני מלואים לענין שאר עריות יש חיוב כרת בשפחה חרופה, ואין תופסין קידושין. ולמנחת חינוך גם לענין שאר עריות אין חיוב עליה, ויתכן שאין איסור כלל.